

חולין מו

משה שווערד

1. תוספות מסכת חולין דף מו עמוד א ד"ה עד ועד

עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל - מדאמר בפירקין (לקמן דף נה.) כל שיעורא דשיעורא חכמים להחמיר ליכא למפשט מידי דהני מילי במשנה או בברייתא אבל הכא מימרא היא.

ספר שערים מצויינים בהלכה

דף מו. עד ועד בכלל, או דילמא עד ולא
עד בכלל. כתבו התוס' דליכא
למיפשט מהא דאמרי' לקמן (נה.) כל שיעורא
דשיעורא חכמים להחמיר, דהני מילי במשנה
או בברייתא, אבל הכא מימרא היא. ועי'
בכפות תמרים יום תרועה (ר"ה ל:): דבלשון
תורה קי"ל עד ועד בכלל, אבל בנדרי'
ושטרות הולכין אחר לשון בני אדם, ולא הוי
עד בכלל, וכ"כ בתשו' הרא"ש (כלל עו-ב).
ועי' בשו"ע (חור"מ סי' מג סכ"ז) דבלשון
העולם עד ולא עד בכלל. ועי"ש מש"כ בש"ך
(ס"ק מה) דאיכא סתירת הרא"ש בענין זה.

2. רש"י על חולין דף מו/א

מטביל לה - [1] אוכלה וכל מאכלם ע"י טיבול חומץ או חרוסת כך שמעתי [2] אבל נראה בעיני דבאיסור והיתר טריף ומכשר הוה שייך למיתני וזריק ומטביל לא שייך ביה ומסתברא דהכי קאמר רבי חייא זריק לה לכבד של כל בהמה ולא היה אוכלו דלא הוה חשיב ליה ורבי שמעון מטביל ליה דאף על גב דלאו בשר הוא קאכיל ליה משום בריאותא דקסבר נשמה תלויה בו כדקי"ל ברכות (דף מד) כל נפש משיב נפש וכדאמרינן (לעיל דף לג) הרוצה שיבריא חותך כזית בשר קודם שתצא נפשה הילכך אם לא נשתייר כזית להעלות ארוכה שיחזור וירפא טרפה ולר' חייא לא בעי כדי להעלות ארוכה אלא שיורא פורתא מקום תליא דמרה דשיורא במקום מרה בעינן כדלקמן:

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף מו עמוד א

רש"י ד"ה מטביל לה. והרמב"ם ס"ל ד"ניטל" הוא רק כשניטל בידים, אך נולד בלי כבד כשר. והקשה הרשב"א א"כ איך היא מחזיקה את המרה, משמע דס"ל דכל הטריפות ד'ניטל הכבד' אינו אלא משום המרה. וקשה דהרשב"א כתב דאם יש שני כבדים טריפה, דכל יתר כנטול. וקשה דקי"ל תרי רואין ל"א, דיתר כנטול הוי "רואין", וכל טריפות הכבד רק משום המרה, וזהו נמי כרואין. ועו"ק דבתורים ובני יונה שאין להם מרה, יהיו כשרים בלי כבד כלל. ומבאר הכו"פ, דהא גופא תלוי במחלוקת כאן בין ר"ח לר"ש דלמ"ד דצריך שישאר משהו, רק משום המרה. אך בכבד אין חיות. ומ"ד כזית, ס"ל דכבד יש חיות, אך לא פליג אמ"ד ראשון דגם משום המרה, וא"ש קושית רשב"א על הרמב"ם, דלכו"ע בעינן כבד משום המרה, ואיך פסק הרמב"ם שנולד בלי כבד כשרה. אך הרשב"א בעצמו ודאי ס"ל דכזית משום חיות הכבד עצמו, ושפיר שייך יתר כנטול.

4. ספר שערים מצויינים בהלכה

וקם ואזל ולא ידענא אי משום דלא צריך
למיבדק טפי, אי משום כבוד נשיאה.
כתב הפר"ח (י"ד סי' סה ס"ק יח) אע"ג דאם
איתא דהוה צריך למיבדק טפי הו"ל לאודועי

לן מתחילה קודם לכתו לבי נשיאה, אלא ודאי משמע מכאן דאינו מוכרח לאודועי, ומזה ראייה למש"כ הר"ן לקמן (צד). במי שניקר והלך לו ואין אנו יודעים שהשלים ניקורו ואין כאן מי שהוא בקי בניקור להראות לו, דאסור שמא לא השלים הניקור, ואיכא למיחש שמא דעתו היה לחזור ולהשלים כו', ואין להקשות דאם איתא שהיה דעתו לחזור ולהשלים הר"ל לאודועי מתחילה קודם שהלך, דאפשר שהיה לו איזה ענין הכרחי שלא היה לו שהות להודיע מקודם, או סמך על מה שיחזור וישלים מיד ולא אסתייע לו מילתא, דומיא לנידון דידן בעובדא דעולא אצל בן פזי. וכ"כ בביאור הגר"א (שם ס"ק לא).

5. ספר שערים מצויינים בהלכה

כי הא דר' חייא זריק ליה. פרש"י דמסתברא דהכי קאמר, ר' חייא זריק ליה לכבוד של כל בהמה ולא היה אוכלו דלא היה חשיב ליה כו'. ובתוס' במס' מנחות (פו. ד"ה זריק) פירשו, כלומר לא היה אוכלו, אבל לא היה זורק ממש כו' ע"ש.

6. ספר שערים מצויינים בהלכה

אמרו להו ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה. מה שלימד להם הלכה זו במצב כזאת שברחו ממקום סכנה, מפרש בפלתי (סי' מא סק"א) דלכך בעינן כזית במקום מרה, משום דשם תלוי חיות הגוף, ואף דהמרה בעצמה מזיק להגוף וכל חולי ומחלה תלויה בה, ומה"ט כאשר רצה השטן לייסר איוב בנגעים ותחלואים שפך לגופו המרה דכתיב (איוב טז-יג) "ישפוך לארץ מרתי", מ"מ כן היא משפטו דבמקום הרע שם פעלו לטוב, כי הטוב תמיד במקום הרע, ומה"ט משה רבינו קבור בפעור וכן כולם זה לעומת זה, והנה הם רצו לברוח כי לא רצו ללמוד תורה במקום גזירת המלך וצרת ישראל והיה קשה להם ללמוד שם תורה, וא"ל ר' זירא שאין לברוח כי כן היא המדה דמיום שחרב ביהמ"ק נגזר ללמוד תורה מתוך צער וטירוף ודוחק, והביא להם ראייה לזה דכזית שאמרו במקום מרה, אלמא דחיות הכבוד תלויה במקום המרה. | בבתי חתם סופר (ד"ה

• **חַתֵּם סוֹפֵר עַל חוֹלִין דָּף מו/א**

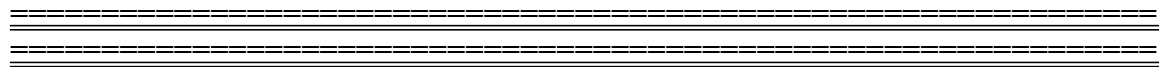
ובדרוש אמרתי שרמז להם שלא יברחו הצדיקים ויניחו העם בצער כי כזית ההגנה צריך להיות במקום מרה וצרה ולא שיניחו העם והם יברחו למקום חיותא, ואינהו סברו אדרבה כשהמגינים במקום חיותא יכולים להתפלל ולהשתדל משא"כ כשהם עמם בצרה אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. ואין להאריך כאן:

7. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף מו עמוד א

אמר להו ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה. בפשטות רמז להם שאף בזמן סכנה יעסקו בתורה. ובכרתי ופלתי (ס' מא סק"א) פ"י (ע"ד צחות) דהנה הם רצו לברוח מחמת שלא רצו ללמוד תורה במקום גזירת המלך וצרת ישראל, והם היו המנהיגים בפומבדיתא ועזבו הכל ונשארו ללא מורה ומנהיג, ור' זירא אמר להם דכזית שאמרו במקום מרה, היינו דהכבד שבו תלויים חיי הנפש של הבהמה, צריך להיות במקום מרה, שבה תלוי כל חולי, והיינו צריכים לידע דהחיות צריך להיות קשור עם המרה, והיינו דאפי' שזה מרה מ"מ צריכים להשאר במקומם. (ועי"ש שקצת כתב בשינוי לשון - וכך נראה לומר).

8. מהר"ץ חיות מסכת חולין דף מו עמוד א

א"ר פפא הלכך בעינן כזית במקום מרה ובמקום חיותא. נ"ב דרכו של ר' פפא בכל הש"ס בכ"מ דיש פלוגתא בברכות אומר הלכך נמרינהו לתרוייהו ובענין איסור והיתר מחמיר כדברי שניהם עי' לקמן ס"ה ע"א א"ר פפא הלכך בעינן רוב ארכו ורוב הקפו ע"ש. ועי' לקמן עו ע"ב לענין שבירת עצם דאמר ר"פ ג"כ הלכך בעינן רוב עביו וכו':

9. שפתי כהן על יו"ד סימן לו

(ח) פושרים כו' ואם שמוה כו'. לשון הש"ס פושרים בחמימי לא דמכווצי (פי' רש"י דכווצי לה והנקב נסתם ואין זו בדיקה יפה) ובקרירי לא דמטרשי (פרש"י מקשים אותה) ואם אין נקב בעליון מותחין כשמתקשה ונעשה הנקב וכ"כ ר' ירוחם והר"ן כתב דמטרשי וסותמים הנקב ונ"ל עיקר כהר"ן וזה דעת הר"ב והעט"ז כתב וז"ל ולא יהיו המים חמים ולא קרים מפני שהחמים מכווצים והקרים מקשים הריאה ומותחין קרום העליון ויטריפנה שלא כדן והלכך אם כבר שמו הריאה בין במים חמים בין במים קרים שוב אין לה בדיקה פושרים עכ"ל ולא דק דלפי טעם זה פשיטא דמהני בדיקת הפושרים ואדרבה אפילו בדיקת פושרים לא צריך כלל כיון דלא בצבץ בקרים כ"ש פושרים אלא ודאי כדפי' וכן מבואר בד"מ ושאר אחרונים:

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

א"ל רבינא לרבא כו'. כתב בתשו' באר שבע (סי' יא) דהא דאמרינן בכמה מקומות בש"ס א"ל רבינא לרבא, והיאך אפשר זה, הלא רבינא היה תלמיד חבר לרב אשי כדאיתא במס' עירובין (סג.), וביום שמת רבא נולד רב אשי, אלא ע"כ דהאי רבינא לאו היינו רבינא חבירו של רב אשי אלא קדמון היה בימי רב יוסף/וכדאמרי' לקמן (מח.) א"ל רב יוסף לרבינא, וכתבו שם התוס' ד"ה אמר רבינא) דהוא רבינא לאו היינו שבכל הגמ' חבירו של רב אשי שנולד ביום שמת רבא, מדהשיב רב יוסף על דבריו. וע"ע מה שהארכנו במס' קידושין (עב: ד"ה כשמת רבא נולד רב אשי).

11. ספר שערים מצויינים בהלכה

ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהן דם. פרש"י הקטנים כגון צפרדעים ודומה להם שעורן רך כו' אינו חייב עליהן בשבת משום חובל עד שתצא מהם טיפת דם כו'. אבל ברש"י במס' שבת (קז. ד"ה החובל בהן פטור) כתב, שאין להם עור. /ומדברי רש"י כאן מוכח דחובל חייב משום נטילת נשמה, וברש"י במס' שבת (שם) הביא לישנא אחרינא דחייב משום צובע. ועי' בתוס' שם (ד"ה שמונה) דהלשון שפרש"י משום נטילת נשמה עיקר. ועי' במג"א (סי' שטז ס"ק יד) ד"א דחובל חייב משום מפרק שהיא תולדה דדש כו', ו"א משום צובע, ו"א משום נטילת

נשמה. ובביאור הלכה (שם ס"ח) כתב, דרוב הפוסקים הסכימו דטעם דנטילת נשמה עיקר, והיינו פרש"י כאן [נחזור מפירושו במס' שבת], וכ"כ התוס' דטעם זה עיקר, וכ"ה דעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והמאירי, ומ"מ לפעמים חייב אף משום צובע, כגון שנצטבע העור כשיעור צביעה ע"י הדם שנתקבץ תחתיו מן החבלה ויש לו איזה צורך בצביעה זו כו' ע"ש.

12. תוספות מסכת חולין דף מו עמוד ב ד"ה אלא לא

אלא לא שנא - פירש ר"ח לא שנא וטרפה ולפירושו הא דאמר לקמן אדומה כשרה מדר' נתן צריך לומר היינו כשמתלבנת ע"י נפיחה וכן משמע מתוך הלכות טרפות דרבינו גרשום ובה"ג של רבינו תם ובקונטרס פירש לא שנא וכשרה כדלקמן וכן פסק בה"ג ורב אלפס ורבינו יעקב בר רבי אבין היה מודה.

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

כדי שתפורן בצפורן. /כתב הר"ן במס' סוכה (ריש פ"ג) דליכא למימר גבי לולב היבש דבעינן שיהא נפרך בצפורן כדאמרי' גבי ריאה, שאין דרכו של לולב בכך, וכבר יהא יבש מכמה שנים ולא יהא נפרך בצפורן, ועוד דלולב כיון דשליט ביה אוירא לא בעינן שיהא נפרך בצפורן כדאמרי' נמי גבי אוזן בכור כו'. /וע"ז ברמ"א (או"ח סי' תרמה) ובביאור הגר"א (שם).

14. דף על הדף מסכת חולין דף מו עמוד ב

בגמ': ריאה שיבשה מקצתה טרפה כו' איזו היא יבשה שאם תינקב ואינה מוציאה טיפת דם כו'.

הנה לגבי שיעור הלולב נחלקו הראשונים, דדעת התוספות בסוכה כ"ט ע"ב (ד"ה לולב) שהוא כשנפרך בצפורן מחמת יבשותו, והראב"ד (הובא ברא"ש סוכה רפ"ג) חולק על זה, שהרי רבנן חולקין כאן על ר' יוסי בן המשולם, ודוקא גבי ריאה מודים חכמים, משום דלא שלטא בה אוירא, אבל בלולב לא, ושיעורו משילבינו פניו. והכפות תמרים תירץ דתוס' ס"ל כיון דאם מניחו במים הדרא בריא, א"א לפסול אותו משילבינו פניו. לגבי אתרוג כתב הראב"ד, ומבואר בשו"ע (סי' תרמ"ח ס"א), שכאן יש השיעור של החכמים - כל שתינקב ואינו מוציא שום ליחה, והליחה לפרי כמו הדם לבשר, אבל לא שייך לומר משילבינו פניו, שהאתרוג כשמתייבש אינו מלבין, אלא מתאדם.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' ח') דן במי שנשתתק ידו השמאלית, אם יכול להניח על יד זה תפילין. והביא ראי' ממה שכתב הרא"ש (כאן סוף סי' י"ג) בשם הכה"ג שאם יבש הכבד, כמאן דחסר וכנטול דמי. וראייתו מסוגיין דמדמה יבש בריאה ליבש האוזן של בכור, ואם ה"ל רק מום לא היה שייך לדמות אהדדי. וכ"כ הרמב"ם (הל' שחיטה פ"ח ה"ז) שיבש הריאה טריפה מטעם חסר.

ולפ"ז כתב האגרות משה שאם נשתתק ידו השמאלית, הרי זה כמאן דחסר, וממילא אינו יכול להניח תפילין ביד זאת. אבל כתב שכל זה כשיבש ואינו מוציא דם כדאמרינן הכא, אבל אם רק נשתתק התנועה של היד, שפיר יכול להניח תפילין על זה. ועיין עוד בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' א') מש"כ בזה.

סימן ב
אזלינן בתר רובא

כתב השו"ע (סי' א ס"א) "הכל שוחטין לכתחילה וכו', אפי' אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט שלא יתעלף, וגם אין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הלכות שחיטה, מותר ליתן לו לכתחילה לשחוט ומותר לאכול משחיטתו מפני שרוב הרגילין לשחוט הם בחזקת מומחין ומוחזקין. במה דברים אמורים בשאינו לפנינו (לאחר ששחט), אבל

אם הוא לפנינו צריך לבדוק אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה, אבל א"צ לשאלו אם נתעלף."

כך היא שיטת הגאונים, הובאה ברא"ש לחולין (פ"א סי' ה) ובתורת הבית (ב"א ש"א, ו. בדפוס הישן), דכל שהשוחט הוא לפנינו ואפשר לברר אם הוא יודע הלכות שחיטה אין לסמוך אהא דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, אלא צריך לבדוק אם יודע הלכות שחיטה. ומה שמותר ליתן לו לכתחילה לשחוט היינו על סמך שיבדקנו לאחר השחיטה.

ולכאורה צ"ע, שאם אין לסמוך לכתחילה על רוב היכא דאפשר לברר, אמאי א"צ לשאלו אם נתעלף אפי' אם הוא לפנינו, הרי גם זה אפשר לברר. [ותי' על זה הרמב"ן בחידושייו לחולין (ג: ד"ה בודק) ובמלחמות ה' שם (ג: בדפי הרי"ף) דמאי דלא סמכינן ארובא היכא דאפשר לברר היינו דוקא ברוב גרוע שכנגדו יש מיעוט המצוי, אבל כשהמיעוט אינו מצוי שפיר סמכינן ארובא אף היכא דאפשר לברר. ומה"ט צריך לבדוק את הריאה לאחר שחיטה מפני שיש מיעוט המצוי של ריאות שיש בהן טריפות, ובכה"ג דאיכא מיעוט המצוי לא סמכינן ארובא היכא דאפשר לברר. אבל בשאר י"ח טריפות שאינן מצויין כ"כ אין צורך לברר אף היכא דאפשר, אלא סמכינן ארובא ותלינן שהבהמה היא כשירה.

ומעתה ניחא החילוק בין בדיקה על הלכות שחיטה לבדיקה על עילוף, שהרי יש מיעוט המצוי של אנשים שאינם יודעים הלכות שחיטה ומ"מ הם שוחטים, וממילא מסתבר דאע"ג דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, מ"מ לא סמכינן אהך רובא היכא דהשוחט הוא לפנינו ואפשר למיבדקה. אבל לעלופי לא חיישינן כלל, דהא ליכא אלא מיעוט שאינו מצוי של אנשים שמתעלפים מחמת שחיטה, ומש"ה שפיר סמכינן ארובא דעלמא שאינם מתעלפים, ול"צ למיבדקה לשוחט כדי לברר אם נתעלף או לא, עכת"ד הרמב"ן.

והנראה לומר בביאור דבריו, דהנה יש לחקור בגדר הך דינא דאזלינן בתר רובא במקום ספק: האם פירושו שרוב מברר את המציאות בתורת ודאי ומסלק את הספק, או דילמא רוב רק מפריע כיצד לנהוג במקום ספק.⁸ ונראה שהרמב"ן סובר שיש לחלק

8 עיין ב"קובץ ביאורים" להג"ר אלחנן וואסרמאן ז"ל, הי"ד (הערות על השב שמעתתא, אות ד') שהעלה שרוב מברר את המעשה. וביאר שם דמה"ט קיי"ל דרובא וחזקה רובא עדיף, דחזקה אינה אלא דין הנהגה במקום ספק, ואילו רוב מברר את המעשה ומסלק את הספק. [ונפק"מ עוד דלא אזלינן בתר רובא במקום תרתי דסתרי, כמבואר בתוס' לסנהדרין (פ: ד"ה הנסקלין), ואילו חזקה שפיר מהניא מה"ת אפי' במקום תרתי דסתרי כגון בהך דשני שבילין.

בזה בין היכא שהמיעוט מצוי להיכא שהמיעוט אינו מצוי. דכל שהמיעוט מצוי הרי הרוב גרוע, ובכה"ג מסתבר שאין כח ברוב לברר את המציאות אלא רק להכריע כיצד לנהוג במקום ספק.⁹ ולפיכך אם אפשר לברר את המציאות באופן אחר שלא עפ"י הרוב, בודאי צריכים לעשות כן ולא לסמוך ארובא שאינו אלא הנהגה בעלמא, דודאי עדיף לסלק את הספק מלישאר בספק ולהכריע עפ"י רוב.¹⁰ אבל היכא שהמיעוט אינו

ובביאור עיקר החילוק בין רוב לחזקה כבר קדמו השב שמעתתא (ש"ז פכ"ב), עיי"ש שהעיר דנפק"מ לענין תרי ותרי, שבמקום חזקה קיי"ל דתרי ותרי הוי רק ספיקא דרבנן, דמה"ת מוקמינן אחזקה, ואילו במקום רוב הוי תול"ת ספיקא דאורייתא, שא"א להכריע הספק דתור"ת עפ"י רוב משום דלא עדיף בירור דרוב מבירור דשני עדים ותרי כמאה. ועיין עוד בזה בהשמטות ל"קובץ הערות" (סי' כו אות ב') בשם רבינו יונה, ובתשו' רעק"א (קמא סי' קלו, קלז).

מצוי והרוב מעליא, מסתבר שיש כח באותו רוב לברר את המציאות, וחשיב כאילו אין כאן לידת הספק כלל, ובכה"ג אף היכא דאפשר לברר יותר ל"צ לעשות כן אלא סמכינן ארובא.

ומש"ה א"צ לבדוק אלא את הריאה בלבד, שהרי שאר י"ח טריפות אינן מצויין כ"כ, וממילא לגבי אותן טריפות חשיב כאילו אין כאן לידת הספק כלל, אלא הרוב מברר שלא נטרפה הבהמה באותן טריפות. וכל כה"ג שהרוב מברר את המציאות וליכא ספק, שוב א"צ לברר אף היכא דאפשר, אלא סמכינן ארובא. אבל הואיל וטריפות הריאה מצויין יותר, ממילא אע"פ שרוב בהמות כשירות, מ"מ שפיר יש לידת הספק אם נטרפה הריאה או לא, וא"א לומר שהרוב מברר את הספק וקובע שלא נטרפה הריאה, אלא הרי הוא רק מכריע שאפשר להקל במקום ספק. ולפיכך החמירו חכמים לומר דהיכא דאפשר למיבדק בדקינן כדי לברר בודאות שלא נטרפה הריאה.

ומעין זה י"ל לגבי בריקת השוחט, דהואיל ויש מיעוט המצוי של אנשים שאינם יודעים הלכות שחיטה ומ"מ הם שוחטים, ממילא אע"ג דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, מ"מ שפיר איכא לידת הספק אם זה ששחט הוא מהרוב המומחין או מהמיעוט שאינן מומחין. ומש"ה היכא שהשוחט הוא לפנינו ואפשר למיבדקה בדקינן ולא סמכינן ארובא. אבל לעלופי לא חיישינן כלל, דהתם הרוב מעליא והמיעוט גרוע, דהא ליכא אלא מיעוט שאינו מצוי של אנשים שמתעלפים מחמת שחיטה. ובכה"ג שהרוב מעליא הרי הוא מברר את המציאות ומסלק את הספק לגמרי, וממילא שוב ל"צ למיבדק כלל אף היכא דאפשר, אלא סמכינן ארובא.

ועוד כתב הרמב"ן שם דה"ט דלכתחילה צריך לבדוק את השוחט לראות אם הוא יודע הלכות שחיטה משום דאע"ג דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, הא איכא חזקה דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת "ורובא דאיכא חזקה בהדה לא עשאוהו כודאי". ונראה לבאר שהרמב"ן בא להוסיף דאף רוב מעליא אינו מברר המציאות היכא דאיכא חזקה בהדה, אלא הרי הוא רק מכריע כיצד לנהוג במקום ספק. ומש"ה לכתחילה לא סמכינן ארובא במקום חזקה היכא דאפשר לברר. דאף רבנן דר"מ דס"ל דרובא וחזקה רובא עדיף ולא חיישינן למיעוטא כלל, כמבואר בקידושין (פ.). היינו בדיעבד, אבל לכתחילה מודו רבנן דרובא וחזקה שקולים הם, דרובא דאיכא חזקה בהדה אינו אלא הנהגה בעלמא, וממילא היכא דאפשר לברר מבררין ולא סמכינן ארובא.¹¹

ב. שו"ע יו"ד סימן לט - דיני בדיקת הריאה:

(א) אין לבדוק אחר שום טריפות מן הסתם, חוץ מן הריאה צריך לבדוק בבהמה וחיה אם יש בה סרכא (ריב"ש ור"י ח"ב וע"פ); וכל הפורץ גדר לאכול בלא בדיקה, ישכנו נחש. (קהלת י, ז): הגה - ונהגו גם כן לנפוח כל ריאה, אפילו לית בה ריעותא, (ש"ד סימן צ"ב ובדיקות וע"פ); ובקצת מקומות מקילין שלא לנפוח רק אם היה בה סרכא עוברת על ידי משמוש, וכן עיקר (רמב"ם פ"א מרדכי וע"פ):

(י) כל מקום שאסרו סרוכת הריאה אין הפרש בין שתהא הסרכא דקה כחוט השערה בין שתהא עבה וחזקה ורחבה כגודל, ולא כאותם שממעכים ביד ואם נתמעכה תולין להקל, וכל הנוהג כן כאילו מאכיל טריפות לישראל:

(יג) יש מי שאומר שהבודק יכניס ידו בבהמה בזריזות בלא רפיון ידים, ואם נתפרקה שום סרכא כשמכניס הבודק ידו, מוציא הריאה לחוץ ובודקה, אם היא סרכא ימצא ראשה בריאה או בדופן; ואם לאו, רירא היא וכשירה; ואין להקל בכך אלא בבהמת ישראל ואין סומכין על קולא זו אלא בבודק כשר וירא את ה' מרבים: הגה - ויש מתירין למשמש בסרכות ולמעך בהם, ואומרים שסרכא אם ימעך אדם בה כל היום לא תנתק ולכן כל מקום שיתמעך תולין להקל; ואומרים שאינו סרכא אלא ריר בעלמא (מהרי"ו וכל בו). ואף ע"פ שהוא קולא גדולה כבר נהגו כל בני מדינות אלו ואין למחות בדם מאחר שיש להם על מה שיסמוכו; ומכל מקום צריך להיות הבודק ירא אלהים שיודע לזהר למעך בנחת שלא ינתק בכח. ויש מקומות שאין נוהגין למעך ולמשמש בסרכות הורדא אם נסרכה למקום אחר, וכל מקום שתסרך טריפה (כך שמע וכן נראה מלשון הר"ד ח"א ח"ב); ויש מקומות שנהגו להקל גם בזה, ולי נראה כסברא הראשונה שלא למעך בורדא ובכל סרכות שהם שלא כסדרן, מאחר שסרכא שלא כסדרן טריפה מוזכר בגמרא ואין חולק עליו, אין לסמוך אדברי מקילין בענין המעוך והמשמושים (וכ"מ מלשון מהרי"ו שאין חלוק); אבל המנהג בעירנו למשמש ולמעך בכל הסרכות, ואין חילוק בין סרכא לסרכא; ונכון לחוש למה שכתבתי, אם לא בהפסד מרובה. עוד נהגו בעירנו להטריף כל סרכות גדיים וטלאים (מצא כתוב) ועגלים הרכים, ולא למעך בהם כלל, כי יש קבלה בזה להטריף כי הסרכא עדיין רכה ומתנתקת על ידי מיעוך:

ג. כף החיים על יו"ד סימן לט

[רכב] ומנהג האשכנזים אשר בעיר קדשנו ירושלם ת"ו נוהגים להקל במיעוך ומשמוש כמ"ש לקמן סעיף י"ג בהגה אלא שעושים גם כן שני מיני בשר הניתר במיעוך ומשמוש כותבים עליו כשר, וכשתהיה ריאה נקיה בלא סרכות כותבין עליו גלאט ר"ל חלק בלי סרכות כדי שיקנו ממנו החסידים והיראים המתמירים לעשות אליבא דכולי עלמא. ועיין לקמן אות ש"י:

ד. דף על הדף מסכת חולין דף מו עמוד א

בגמ': ההוא פולמוסא דאתא וכו' ערקו רבה וכו' יוסף פגע בהו ר' זירא אמר להו, ערוקאי, כזית שאמרו במקום מרה וכו'....

ענין נפלא בדברי הגמ' כאן כתב רבינו החתם סופר זצ"ל בספר הזכרון שלו (ע' ל"ו והלאה) ספר שכתב בעת שכדורי המלחמה שרקו מתוך ומסביב לעירו פרעשבורג, ואלו דבריו הק': הנה בשיעורא דיומא למדנו בחולין פרק אלו טרפות [מ"ו ע"א] הנהי פולמוסא דאתי לפומבדיתא, ערקו רבה ורב יוסף, פגע בהו ר"ז א"ל ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה. והוא תמוה מה ענין זה למה שהם ערוקאי - אבל ראיתי מעשה ונוכרתי הלכה, כי שמעתי פה רבים אומרים כי בהיות ק"ק פראג במצור זה כמו לפני ס' שנים, רצה הגאון מהו' יחזקאל ז"ל (בעל הנודע ביהודה) לצאת חוצה ולא הניחוהו מנהיגי העיר, והנה מה שרצה הוא לצאת חוצה, מוכן הוא כי אין לעמוד במקום סכנה שלא ינוכה לו מזכיותיו לכל הפחות - והם לגרמייהו עבדו שלא הניחוהו, כי רצו שיהי' מגינם אצלם, וכן ראוי למנהיגם של ישראל למסור נפשו ולהשליכו מנגד עבור עמו, ולא להניחם בסכנה ולצאת להמלט על נפשו לחוד.

אמנם כן ראיתי רבים חולקים. כי בהיות ק"ק מענין במצור לפני איזה שנים שלחו את גאונם הגאון מהו' חיים הרש זצ"ל (בעל עצי ארזים) לפראנקפורט וכן עשו אנשי ק"ק קאבלעניץ לרבם מהו' זיסקינד גונדרש ז"ל שמת אח"כ בפ"פ, וכשבא בפראנקפורט במצור שלחו מורי הגאון בעל הפלאה ז"ל לק"ק הענויא, כי למה יהי' להם למשא כבד בעת צרותם, והלא גם במקום שהוא שם יתפלל עליהם ויגן ויושיע ככל האפשרי, ומה להם אם גם הוא יצטער. עוד זאת יש בזה סגולה, כי בטלטול גדול העיר ינוצח השונא, ע"ד הרמוז ויהי בנסוע הארון שהוא הת"ח [כיומא ע"ב ע"ב] עי"ז קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך, וא"כ העולה מזה, כי יש כאן מחלוקת בין הנהגת מנהיגי ק"ק פראג להנהגת הקהילות הגדולים האלו אשר זכרתי.

ואחר העיון נראה כי מדרשים חלוקים הם, דאחז"ל פ"ק דברכות [ה' ע"ב] דא"ל ר"א לר"י הב לי ירך יהיב לי ידי ואוקמי, ומקשה הש"ס ולוקמא איהו לנפשי, ומשני אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, מזה נראה עצה טובה לשלוח הגדול חוצה, שלא יהי' גם הוא חבוש עמהם בסכנה, ואז יהי' תפילתו עליהם יותר נשמעת מאשר תהי' אם נוגע גם לעצמו ומה"ד מתוח גם עליו.

ומזה נ"ל מ"ש רמב"ן [במדבר ט"ז א'] על עדת קרח מה ראו עתה אל ככה, וכ' שהם היו שונאי משה בחשאי מעולם, אך להיות כל ישראל אוהביו מי יעצור כח לדבר דבר ולא יסקלוהו. אך עתה במרגלים הי' ישראל מרננים אחרי משה לאמור, כי לא מסר נפשו בתפילתו להצילם לגמרי, רק להאריך אף עד שבמדבר הזה יתמו, ולא למחול לגמרי, ובראותם כי העם נוטה קצת מאהבת משה, התחילו לגלות תרמית לבם אשר מאז.

והנה יתחמץ לבב אנוש באמת על מרע"ה, מדוע ככה עשה ולא התפלל על ההצלה גמורה ושיכנסו לארץ, אבל הוא הדבר אשר דברנו, כי בגזירת כניסה לא"י כבר הי' מה"ד מתוח על מרע"ה מאז דברו שלח נא ביד תשלח [שמות ד' - י"ג ורש"י שם], ומשום כן הו"ל חבוש, ואינו מתיר עצמו מבית האסורים, אבל להתפלל עליהם שלא ימותו מיד ויאריך להם עד שיהי' כל א' בן ס' שנים ויבוא בכלח עלי קבר, זה הוא דבר שלא הי' נוגע למרע"ה כלל, משום כן הועילה תפילתו, נמצא מכאן כדעת חכמי מנהיגי קהלות הנ"ל.

אמנם גם מנהיגי ק"ק פראג יש להם על מה שיסמוכו, דכתיב [בראשית כ"א - י"ז] גבי ישמעאל כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם, ופירש"י עפ"י מדרש, דאע"ג דגם הגר התפללה, מ"מ לא שמע אלא לקול הנער, משום דאינו דומה תפילת אחרים בעד החולה לתפילת החולה בעד עצמו שהיא עושה רושם יותר למעלה, נמצא לפ"ז יותר הגון שישאר המגין עם עמו להיות גם הוא עמם בצרה, ותהי' תפילתו יותר מקובלת.

ונבוא אל המאמר שהתחלנו בו, בהקדים כי דעת רשב"א וסייעתו, כי טרפת הכבד אינו מפאת עצמה, כ"א משום הגנה על המרה שלא תשתפך בגוף. והנה כל נגע ומחלה יכונה בשם מרה, כי פ"ג חלאים תלוי' במרה [ב"ק צ"ב ע"ב], ואפי' מכת חרב כתי' [שמואל ב', ב' - כ"ו] הלנצח תאכל חרב וכו' כי מרה תהי' באחרונה. והשתא נבוא אל המכוון בעזה"י, דרבה ור"י ברחו מפני הפולמסא ועזבו בני העיר בסכנה ומלטו להציל נפשם, וא"ל ר"ז ערוקאי! לא יכין לעשית כן, כי כזית שאמרו במקום מרה, ר"ל כזית הכבד שיגן, צריך שיהי' במקום המרה והצרה, ושם יגן ולא שיברח אל מקום חיותו, ומסיק הש"ס על זה רב אדא בר אהבה אמר לא כי אלא כזית שאמרו במקום חיותא, ר"ל שלא ישאר המגין עמם במקום מרה שלהם, אלא ינוס למקום חיותא, שלא יהי' הוא חבוש, ומשם יזרח אורו לישרים, להאיר לארץ ולדירים. עכ"ד ודפח"ח.

ויש להביא כאן את מה דנודע בשם רבינו החתם סופר זצ"ל עה"פ (שמות ט' כ"ט) שאמר משה רבינו ע"ה: כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ה' וגו'. שלכן הי' צריך לצאת מן העיר, כי התפילה של הצדיק מועילה טפי כשהוא יוצא מן המקום שיש בו הפגע הרע, ואז מתקבלת טפי תפילתו עכד"ק. ויש להשוות הדברים להנ"ל ואכ"מ.